

'מתוך' - היתר מלאכות שלא לצורך אוכל נפש

מקור הדין

היתר מתוך בשחיטה, הוצאה והבערה

1. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף יב עמוד א

משנה. בית שמאי אומרים: אין מוציאין מרשות היחיד לא את הקטן, ולא את הלולב, ולא את ספר תורה לרשות הרבים. ובית הלל מתירין.

גמרא. גמרא. תני תנא קמיה דרבי יצחק בר אבדימי: השוחט עולת גבה ביום טוב לוקה. אמר ליה: דאמר לך מני - בית שמאי היא, דאמרי: לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. דאי בית הלל - הא אמרי: מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. הכא נמי מתוך שהותרה שחיטה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך.

מתקיף לה רבה: ממאי דבית שמאי ובית הלל בהא פליגי? דלמא בערוב והוצאה לשבת ואין ערוב והוצאה ליום טוב קא מיפלגי? מר סבר: ערוב הוצאה לשבת וערוב הוצאה ליום טוב, ומר סבר: ערוב הוצאה לשבת, ואין ערוב הוצאה ליום טוב, כדכתיב ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת, בשבת - אין, ביום טוב - לא. - מתקיף לה רב יוסף: אלא מעתה ליפלו באבנים! כלומר אם אין בכלל איסור הוצאה גם אבנים היה אפשר להוציא לב"ה כיון שלא היה צריך צורך כלל אלא, מדלא מפלגי באבנים, שמע מינה: בהוצאה שלא לצורך פליגי.

ואף רבי יוחנן סבר: במתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך פליגי. דתני תנא קמיה דרבי יוחנן: - המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב ואכלו - לוקה חמש. לוקה משום מבשל גיד, ולוקה משום אוכל גיד, ולוקה משום מבשל בשר בחלב, ולוקה משום אוכל בשר בחלב, - ולוקה [דף יב עמוד ב] משום הבערה. אמר ליה: פוק תני לברא! הבערה ובשול אינה משנה. ואם תמצא לומר משנה - בית שמאי היא, דאמרי: לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך, הכא נמי לא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. דאי בית הלל, כיון דאמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך, הכא נמי, מתוך שהותרה הבערה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך. (כלומר שלא לצורך אוכל נפש אבל צריך צורך יום טוב).

2. תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ז עמוד א

רב זביד שרא למיבעל בתחלה בשבת. איכא דאמרי: רב זביד גופיה בעל בתחלה בשבת. רב יהודה שרא למיבעל בתחלה ביום טוב.

אמר רב פפי משמיה דרבא: לא תימא ביום טוב דשרי, הא בשבת אסור, דהוא הדין דאפילו בשבת נמי שרי, ומעשה שהיה כך היה.

רב פפא משמיה דרבא אמר: ביום טוב שרי, בשבת אסור. א"ל רב פפי לרב פפא: מאי דעתך? מתוך שהותרה חבורה לצורך אוכל נפש כגון שחיטה. - הותרה נמי שלא לצורך, אלא מעתה, מותר לעשות מוגמר ביום טוב, דמתוך שהותרה הבערה לצורך - הותרה נמי שלא לצורך! אמר ליה, עליך אמר קרא: אך אשר יאכל לכל נפש, דבר השווה לכל נפש מותר ונעילה שיהיה לכל אצל מוגמר אינו אלא למפניקיס

דעת רוב הראשונים במלאכות הכלולות ב'מתוך'

למאירי דין מתוך קיים רק בארבע מלאכות מסוימות הנעשות תמיד לצורך אכילה

3. בית הבחירה למאירי מסכת ביצה דף יב עמוד א

לא הוצאה בלבד אמרו עליה שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה אלא אף בכל הדברים שהם נעשות תמיד לצורך אכילה כגון כך ונמצאו בדין זה ^א הבערה [^ב ושחיטה] ^ג והבערה נראה צ"ל הוצאה ^ד ובישול הוזכרו בסוגיא זו ואפיייה בכלל בישול הוא וכל אחת מאלו שנעשית לאיזה צורך שיהיה לכל נפש כגון גחלת לחמם ושחיטה וצריך לדם או למצוה כגון הבערת חמץ בפסח וכן כלם כיוצא באלו מותר לכתחלה.

... שאר מלאכות אין אומרים עליהם מתוך אף על פי שאמרו בביאה לכתחלה בשבת מתוך שהותרה חבורה לצורך הותרה שלא לצורך הרי דבר זה בכלל שחיטה הוא שכך פירושו של דבר מתוך [שהותרה] חבורה בשחיטה לצורך וכו' וכן כל מקום שאתה מוצא מתוך בענינים הללו אתה יכול לכלול באחת מאלו שהזכרנו לרש"י דין מתוך קיים בכל המלאכות השייכות באוכל נפש.

4. תלמוד בבלי מסכת שבת דף צה עמוד א

תנו רבנן: החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת, המכבד, והמרבץ, והרודה חלות דבש, שגג בשבת - חייב חטאת, היזיד ביום טוב - לוקה ארבעים

5. תוספות מסכת שבת דף צה עמוד א

... תימה לר"י כיון דמותר לגבן ב"ט מן התורה באפשר לעשותו מערב יום טוב אפילו לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר לעשותו אם כן נפל ביתו ב"ט יהא מותר לבנותו ב"ט דמתוך שהותר בנין לצורך דמגבן הוי משום בונה כדאמר בסמוך הותר נמי שלא לצורך ובלבד שיהא צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמש. וי"ל דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכי דאסורין שחינה והרקדה ביום טוב.

שיטות הרמב"ם במלאכות הכלולות במתוך

לרמב"ם דין מתוך קיים רק בהוצאה והבערה (להגנת רוב האחרונים)

6. רמב"ם הלכות יום טוב פרק א הלכה ד

כל מלאכה שחייבין עליה בשבת אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה לוקה

חזין מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה, לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן או ספר תורה או מפתח וכיוצא באלו מרשות לרשות. וכן מותר להבעיר אף על פי שאינו לצורך אכילה,

ושאר מלאכות כל שיש בו צורך אכילה מותר כגון שחיטה ואפיייה ולישה וכיוצא בהן, וכל שאין בהן צורך אכילה אסור כגון כתיבה ואריגה ובנין וכיוצא בהן.

7. מגיד משנה הלכות יום טוב פרק א הלכה יג

... לדעת רבינו בדין ההוצאה מותר גמור הוא אבל אפיה ובישול לצורך בהמה אסור:

8. פרי חדש אורח חיים סימן תצה סעיף א

ואפשר שרבינו הוקשה לו מהא דאסרינן בפרק ב' דביצה [כב, א] לכבות את הנר משום דבר אחר ולא אמרינן מתוך, אף על פי שיש בו צורך שמחת יום

מה נקרא 'צורך' להתייר 'מתוך'

12. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ו עמוד א

אמר רבא: מת ביום טוב ראשון - יתעסקו בו עממים, מת ביום טוב שני - יתעסקו בו ישראל,

13. תורת האדם שער הסוף - ענין ההוצאה

ויש אומרים שלא הוצרכו עממין אלא לקבורתו של מת ולתפירת בגדיו וכיוצא בהן מאבות מלאכות, אבל טלטולו והוצאתו במטה לבית הקברות מותר על ידי ישראל, לפי שהטלטול על ידי ככר או תינוק אינו גרוע מחמה לצל, וההוצאה מותרת היא דמתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך כדברי ב"ה, (וכ"כ הרא"ש שהובא בטור תקכו)

...ולפי דעתי שטעו בטלטול וטעו בהוצאה, לפי שהוצאת מת לקבורה כהוצאת אבנים לבנין הוא שאין ב"ה אומרים בה מתוך, משום דלא שייך מתוך שהותרה אלא לצורך היום להנאת הגוף ממש דומה לאכילה כגון מדורה להתחמם כנגדה. (וכ"כ הרשב"א וכן נוטה הגר"א)

...ובענין נמי הנאה דגוף ממש דומה לאכילה לאפוקי תפירת בגדים ללבושן וכיוצא בהן דלאו הנאה הנכנסת לגופו של אדם כגון אכילה היא.

14. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ג הלכה ח

ואם מצאו ביום טוב כופה עליו כלי עד לערב ומבערו

15. כסף משנה הלכות חמץ ומצה פרק ג הלכה ח

[ח] ואם מצאו ביום טוב כופה עליו כלי וכו'. הקשו בהגהות יבערנו במקומו והא אית ליה לר' יהודה מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ותירצו דהכא איירי בשבטלו. ולדעת ה"ה שכתב דאפילו לא ביטל עסקינן י"ל שכשהתירו הבערה שלא לצורך ה"מ בשיש צורך היום קצת וכו' הא איכא צורך היום כיון דאיכא מצוה ליתא דהא שריפת קדשים מצוות עשה ואינו דוחה יום טוב ועוד דהא אמרינן בספ"ק דכתובות (דף ז'). דלא אמרינן מתוך אלא בהנאה השווה לכל נפש פי' לכל גוף אדם והכא ליכא הנאה לשום גוף.

16. מאורי האש לגרשז"א פרק ראשון ענף ב

ועפ"י הכלל הנ"ל לכולי עלמא בעינן שהצורך קצת יהיה דוקא שווה לכל נפש הוא משום דבעינן שיהיה מעין הצורך הגדול שעבורו הותרה עיקר המלאכה י"ל נמי שכמו שעיקר היתר הבערה מאש המצויה דהיינו לצורך אוכל נפש הוא צורך חיובי כלומר שהוא רוצה בהבערת האש כדי שיוכל לאפות בו את פתו ולבשל בו את קדירתו שהוא רוצה בהם, אבל לא שרצונו הוא רק לכלות את העצים והכי נמי בעינן שגם הצורך קצת יהיה ג"כ בחיוב כלומר שהוא צריך את הדבר שהוא עושה בו את המלאכה בשביל צורך קטן. כגון הוצאת ספר תורה ולולב שהוא צריך להספר תורה והלולב כדי לקיים בהם מצוה אבל עכ"פ ההוצאה הוא לצורך כזה שהוא רוצה בקיומו של הספר והלולב והוי שפיר כמו הוצאת מאכל לאכול שהוא רוצה בהוצאתו בקיום המאכל וגם כאן כיון שהוא רוצה בקיום הדבר הוי שפיר מעין הצורך הגדול משא"כ שריפת קדשים והשבתת חמץ.... ולכן אין הבערה זו מותרת מטעם מתוך.

17. שמירת שבת כהלכתה - הערות פרק ב הערה מ

צורך קצת נקרא רק אם הצורך הוא חיובי, כלומר שהוא צריך את הדבר שבו עושה את המלאכה, והוא רוצה בקיומו, אבל כל שעיקר כוונתו לבער דבר מן העולם, כמו כיבוי נר כדי שיוכל לישן, שריפת חמץ ביום טוב של פסח, קטילת יתושים המפריעים לאדם - אסור.

טוב, ומכח זה סבירא ליה דלא קיימא לן כותיה דרבי יוחנן [שם יב, א] אלא בהוצאה והבערה

...ושוב מצאתי בירושלמי פרק קמא דביצה [הלכה ג] סיוע לזה, דגרסינן התם ר' חייא בשם רבי יוחנן המבשל נבילה ביום טוב אינו לוקה שהותר מכלל בישול ביום טוב, רבי שמעון בן לקיש אמר לוקה שלא הותר מכלל בישול אלא לאכילה בלבד, ורבי שמעון בן לקיש לא פליג אבית הלל דאמרינן מתוך. ודוחק לומר דלית ליה מתוך כלל וטעמא דבית הלל משום דאין עירוב והוצאה ליום טוב, אלא משמע דסבירא ליה דלא אמרינן מתוך אלא בהוצאה והבערה אבל בבישול ושאר מלאכות לא הותרו אלא לצורך אכילה, ופסק כותיה דריש לקיש משום ההיא דפרק שני דביצה דאזלה כותיה.

פסיקת האחרונים

9. לבוש אורח חיים סימן תצה סעיף א

וכל מה שהוא לצורך אוכל נפש מותר לצורך אוכל נפש דוקא, חוץ מהוצאה והבערה שמותרים אפילו שלא לצורך אוכל נפש, דמתוך שהותרו לצורך אוכל נפש הותרו נמי שלא לצורך, ובלבד שיהא בהם צורך קצת כאשר יתבאר בעזה"י: וכ"כ פמ"ג משב"ז תקיד א שהבין כך בדעת המג"א.

10. משנה ברורה סימן תקיה ס"ק א

(א) מתוך שהותרה הוצאה וכו' - וכן הדין בהבערה ושחיטה ואפיה ובשול שהם מלאכות השייכות לאוכל נפש אמרינן בהו מתוך וכו'. דאף דכתיב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם קיבלו חז"ל דהכונה הוא אותן מלאכות הרגילות להעשות לצורך אוכל נפש אפילו אם עתה אין כונתו לצורך אכילה התירה התורה ובה"ח כתב בנוסף להוצאה וכן שאר המלאכות שהן באכילה כגון שחיטה ואפיה ובישול.

11. נשמת אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל פ סעיף א

לפי שמצינו י"ב מלאכות כדאי' בפ' כלל גדול שהם לצורך אכילה והם, הקוצר והמעמר והדש והזורה והבורר והטוחן והמרקד והלש והאופה, וכן הצד והשוחט והמפשיט... המלאכות אשר נעשו בדברים שיאכל והם השייכים רק לא"נ מותר, אבל שאר מלאכות כמו הבנין והכיבוי אף על פי שעשאן בא"נ לוקה שאלו מלאכות לא התירה התורה כלל אפילו לצורך א"נ, דלא התירה התורה רק מלאכות שאינם שייכים ונוהגים רק בא"נ, ואלו מותרים לגמרי אפי' שלא לצורך כלל, דהתורה הטילה תנאי באיזה מלאכה אסרתי לך אותן שאינם שייכים ומיוחדים לא"נ, אבל אלו המיוחדים לא"נ לא אסרתי לך כלל.

'מתוך' שלא לצורך כלל בהוצאה

רש"י ביצה יב א 'אלא להבנת הר"ן - הותר לגמרי.

תוספות שם ה"ג רש"י אלא מעתה הותר במתוך אבל אסור מדרבנן. וכן דעת הר"ף, הרמב"ם ורש"י להבנת הבית יוסף תקיה א.

רא"ש ביצה א יח בשם ר"ת, ר"ת - לא הותר כלל במתוך ונראה לשיטה זו שנשאר אסור מהתורה.

וראה ברמ"א תקיה א ובנושאי כלים שם .